

Joanna Szymula-Grygiel*

Galeria Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w parku Oliwskim i jej funkcjonowanie w plenerze

The Gallery of Contemporary Gdańsk Sculpture and its functioning in an open-air setting

Joanna Szymula-Grygiel, *Galeria Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w parku Oliwskim i jej funkcjonowanie w plenerze*, „Ochrona Zabytków” 2024, nr 2, s. 101–117.

Abstrakt

Niniejszy artykuł prezentuje szczególny zespół rzeźb umiejscowiony w przestrzeni historycznego parku Oliwskiego, nazwany Galerią Współczesnej Rzeźby Gdańskiej. W tekście zostały też poruszone zagadnienia związane z zapewnieniem ochrony galerii, jej renowacji i promocji.

Utworzenie plenerowej galerii rzeźb w Oliwie w 1976 roku można wiązać z rozpowszechniającym się w tamtym okresie w Polsce trendem sytuowania grup rzeźbiarskich w przestrzeni zewnętrznej. Artykuł przybliży historię powstania tej plenerowej galerii rzeźb jako czytelnego znaku ówczesnie panujących tendencji zarówno artystycznych, jak i społecznych. Obiekty składające się na jedną ze stałych ekspozycji Muzeum Narodowego w Gdańsku, nowoczesne pod względem formy i użytych materiałów, zostały wykonane przez twórców związanych z gdańską uczelnią plastyczną, a jednocześnie aktywnych reprezentantów lokalnego środowiska artystycznego. Galeria powstała jako wspólna inicjatywa muzeum, zarządu gdańskiego okręgu ZPAP i Urzędu Miejskiego w Gdańsku, przy wsparciu finansowym Ministerstwa Kultury i Sztuki. Warto podkreślić społeczny charakter działań przy tworzeniu tej ekspozycji. Duże zaangażowanie przejawiali sami artyści, instytucje i stowarzyszenia, a także zakłady pracy.

Ekspozowanie rzeźb w plenerze przy zmiennych uwarunkowaniach atmosferycznych spowodowało, że rzeźby z czasem wymagały konserwacji, a w kilku przypadkach – również zmiany usytuowania. Po dwóch latach prac konserwatorsko-rewitalizacyjnych, przeprowadzonych w okresie 2021–2022, obiekty odzyskały blask i zostały na nowo oznakowane. Obecnym wyzwaniem dla Muzeum Narodowego w Gdańsku jako instytucji nadzorującej Galerię Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w parku Oliwskim jest nie tylko jej ochrona, lecz także umiejętne zbudowanie marki ekspozycji jako znakomitego przejawu sztuki swoich czasów.

* Muzeum Narodowe w Gdańsku
e-mail: j.szymula@mng.gda.pl

Słowa kluczowe

Galeria Współczesnej Rzeźby Gdańskiej, park Oliwski, galeria plenerowa, Muzeum Narodowe w Gdańsku

Abstract

This article presents a particular set of sculptures located in the historic Oliwa Park, in a space known as the Gallery of Contemporary Gdańsk Sculpture. The text also addresses the issues of ensuring the protection of the gallery, its renovation and promotion.

The establishment of an open-air sculpture gallery in Oliwa in 1976 can be linked to the trend, which was spreading in Poland at the time, of situating sculptural groups in outdoor spaces. This article examines the historical context of the establishment of this open-air sculpture gallery, which can be seen as a reflection of both artistic and social trends of the time. The objects that constitute one of the permanent exhibitions of the National Museum in Gdańsk are characterized by a modern form and the use of innovative materials. They were made by artists associated with the Gdańsk Academy of Fine Arts and, at the same time, active members of the local artistic community. The gallery was established as a collaborative endeavour of the museum, the management of the Gdańsk branch of the Association of Polish Artists and Designers (ZPAP) and the Gdańsk City Hall, with financial assistance from the Ministry of Culture and Art. The social aspect of the activities undertaken in creating this exhibition is worth highlighting. The artists themselves, along with institutions and associations, as well as their employers, were heavily involved.

The decision to display the sculptures in an outdoor setting, where they are subject to changing atmospheric conditions, has resulted in the need for conservation work over time, and in some cases, a change of location. Following a two-year period of conservation and revitalization work, carried out between 2021 and 2022, the objects have been restored to their former condition and have been re-labelled. The current challenge for the National Museum in Gdańsk, as the institution responsible for the Gallery of Contemporary Gdańsk Sculpture in Oliwa Park, is not only to ensure the protection of the gallery but also to effectively brand the exhibition as an exemplary manifestation of contemporary sculpture.

Keywords

Gallery of Contemporary Gdańsk Sculpture, Oliwa Park, outdoor gallery, National Museum in Gdańsk

MUZEUM NARODOWE W GDAŃSKU MA W SWOJEJ KOLEKCJI NIEZWYKŁY ZBIÓR OBIEKTÓW – RZEŻBY składające się na Galerię Współczesnej Rzeźby Gdańskiej, usytuowane w parku Oliwskim imienia Adama Mickiewicza (fot. 1). Obecnie prezentowanych jest tam 16 z 18 dzieł pierwotnie umiejscowionych w przestrzeni oliwskiego parku. Ich autorami byli artyści znani i aktywni w środowisku artystycznym Wybrzeża, profesorowie i absolwenci gdańskiej uczelni plastycznej (Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku), a także członkowie i reprezentanci władz gdańskiego koła Związku Polskich Artystów Plastyków.

Popularność galerii plenerowych w latach 60. i 70. XX wieku

Utworzenie galerii rzeźb w parku w Oliwie można wiązać z rozpowszechniającym się wówczas w Polsce trendem sytuowania grup rzeźbiarskich w przestrzeni zewnętrznej. Tendencja ta była obecna na świecie w sztuce powojennej. W Polsce jej największa popularność przypadła na lata 60. i 70. XX wieku¹. Wielu badaczy zajmujących się polską rzeźbą współczesną zauważa w sztuce

¹ Dogłębną analizę zjawisk zachodzących w sztuce przestrzeni w Polsce w latach 60. XX wieku przeprowadziła w dysertacji doktorskiej Anna Maria Leśniewska (*Nowe miejsce rzeźby w sztuce polskiej lat 60. XX wieku jako wyraz przemian w sztuce przestrzeni*, Instytut Sztuki PAN, Warszawa 2015). Badaczka ukazała szeroki obraz zmian w postrzeganiu rzeźby i jej rozszerzonego pola oddziaływania.

1 Plenerowa galeria w przestrzeni parku Oliwskiego. Z lewej *Tors* Stanisława Horno-Popławskiego (1956 – gips, 1976 – granit). W głębi *Patriarcha* Romualda Frejera (1974, granit). Stan obecny. Fot. J. Szymula-Grygiel

Open-air gallery in Oliwa Park. On the left, Stanisław Horno-Popławski's *Torso* (1956 – plaster, 1976 – granite). In the background, Romuald Frejer's *Patriarch* (1974 – granite). Present condition. Photo: J. Szymula-Grygiel

tamtego okresu szczególne uwarunkowania do pojawienia się tak licznych ekspozycji w przestrzeni publicznej. Jak stwierdził Wojciech Skrodzki:

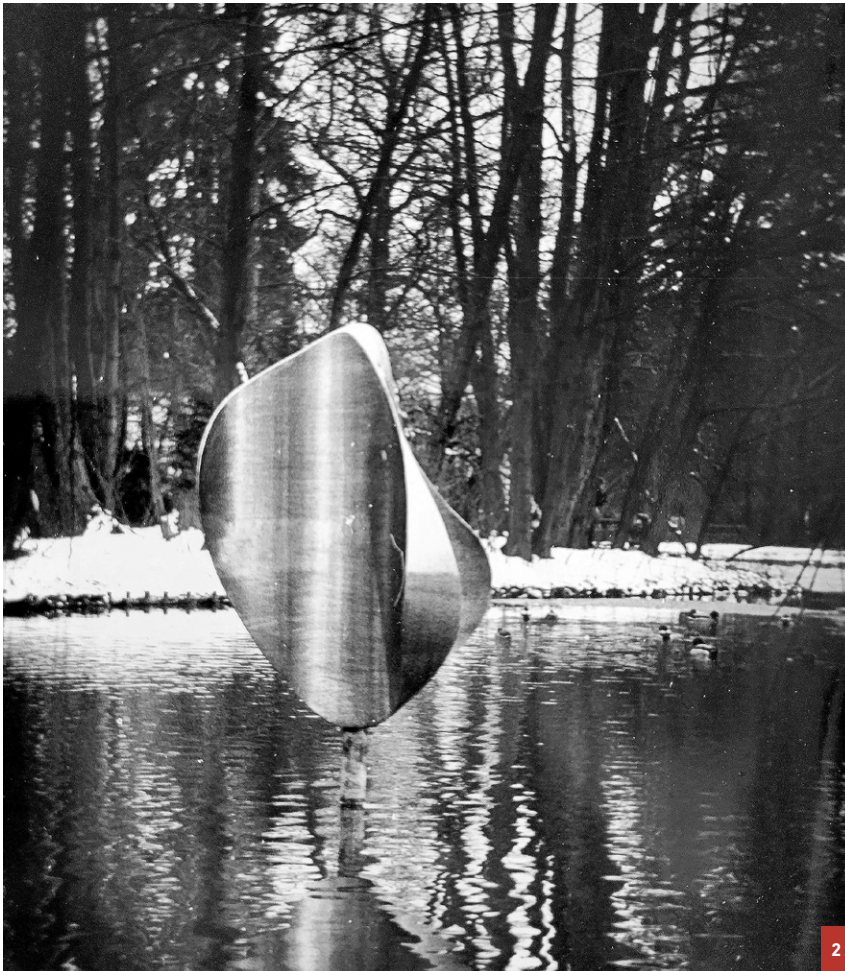
Rzeźba definitywnie i konsekwentnie zrywa z zamkniętym obszarem galerii i pomieszczeń wystawowych, wychodzi w otwartą przestrzeń. Nowe zjawiska pojawiają się na plenerach [...]. W Polsce pojawia się nowatorska w sensie formy organizacji mecenatu społecznego inicjatywa wielu artystów [...]: elbląskie Biennale form przestrzennych zorganizowane i finansowane przez elbląskie zakłady „Zamech” w latach 1965 i 1968².

Andrzej K. Olszewski wymienia szereg nowych elementów charakterystycznych dla rzeźby tych lat, takich jak integracja sztuk, rozszerzanie granic i wkroczenie rzeźby w dziedzinę eksperymentów nie tylko przestrzennych, lecz także environment czy sztuki pojęciowej³. Zwraca też uwagę na powstałe wówczas istotne realizacje pomnikowe, które nie ograniczają się jedynie do postawienia monumentu, lecz organizują otaczającą go przestrzeń⁴. Pisz:

² W. Skrodzki, *Dzieła i poszukiwania* [w:] A. Osęka, W. Skrodzki, *Współczesna rzeźba polska*, Warszawa 1977, s. 33.

³ A.K. Olszewski, *Dzieje sztuki polskiej 1890–1980 w zarysie*, Warszawa 1988, s. 133.

⁴ *Ibidem*, s. 134–135.

2

Adam Smolana, *Żagle* (1974, blacha stalowa). Fot. R. Petrajtis. Źródło: Archiwum MNG

Adam Smolana, *Sails* (1974, steel plate). Photo: R. Petrajtis. Source: MNG Archives

Rzeźba pomnikowa wiąże się bezpośrednio z rzeźbą plenerową. Dziedzina ta również zaczęła się bujnie rozwijać w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Wspólne plenery rzeźbiarzy polskich i zagranicznych wzbogaciły krajobraz polskich miast i miasteczek licznymi rzeźbami, a nawet całymi galeriami rzeźb w parkach, alejach spacerowych itp.⁵.

Wśród przywołanych przez autora licznych galerii plenerowych powstałych w tamtych latach wspomniana jest także galeria w Oliwie (z wcześniejszą o rok od faktycznej datą powstania – 1975)⁶.

Wnikliwej charakterystyki fenomenu plenerów rzeźbiarskich oraz dekoracji miast dokonała Irena Grzesiuk-Olszewska. Przy okazji wzmiankuje ona ekspozycję w parku w Oliwie jako jedną z wielu tego typu galerii pod gołym niebem⁷. Autorka wymienia też gdańskie osiedle Żabianka z rzeźbami i ceramicznymi reliefami Swietłany Zerling wśród innych realizacji plastycznych, które zmieniły oblicze polskiej przestrzeni publicznej⁸. Sztuka wnikała w obszary urbanistyczne, w tkanekę miast spełniała postulat estetyzacji i humanizacji przestrzeni do życia: osiedli, terenów rekreacyjnych czy budynków użyteczności publicznej.

W tamtym czasie rzeźba zaczyna coraz częściej występować na otwartej przestrzeni. Zmianom ulegają też jej funkcja i forma. Warte odnotowania jest pojawienie się wielu nowych zjawisk i trendów w rzeźbie, a także silnych indywidualności i osobowości artystycznych wśród rzeźbiarzy, takich jak Jerzy Bereś czy Władysław Hasior.

⁵ Ibidem, s. 140.

⁶ Ibidem.

⁷ I. Grzesiuk-Olszewska, *Plenery rzeźbiarskie i dekoracje miast – program i rzeczywistość*, „Rzeźba Polska” 1987, t. 2, s. 134, 137.

⁸ Ibidem, s. 136.

Dla twórców galerii w Oliwie owe przemiany zachodzące w polskiej sztuce były niezwykle inspirujące, panował bowiem wówczas klimat szczególnie sprzyjający podobnym inicjatywom. Nie bez znaczenia jest zwłaszcza kontekst lokalny z bogactwem wydarzeń artystycznych w regionie, takich jak elbląskie biennale, awangardowe plenery w Osiekach i Łazach, międzynarodowe triennale ceramiczne w Sopocie i Gdańsku, plenery w Kadynach czy Festiwal Sztuk Plastycznych w Sopocie. Podobnie fakt, że kilka z najważniejszych monumentów w historii polskiej współczesnej rzeźby pomnikowej zostało zaprojektowanych przez twórców z Wybrzeża, aktywizował miejscowe środowisko artystyczne⁹. Reprezentowali je również artyści, których prace rzeźbiarskie stały w parku Oliwskim (fot. 2).

Galeria plenerowa w parku w Oliwie

Koncepcja stworzenia galerii rzeźby w parku w Oliwie narodziła się w 1972 roku w Muzeum Narodowym w Gdańsku. Inicjatywę podjął gdański okręg ZPAP, który wytypował kilkunastu rzeźbiarzy. Zarówno lista twórców, jak i data udostępnienia ekspozycji publiczności ulegały zmianom¹⁰.

O założeniu galerii wspomina w sprawozdaniu z działalności Muzeum Narodowego w Gdańsku za 1976 rok jego ówczesna dyrektorka Danuta Milewska:

„Galeria współczesnej rzeźby plenerowej” – w parku Adama Mickiewicza w Oliwie, składająca się z 15 rzeźb wykonanych w brązie, granicie, metalu, ceramice i tworzywach sztucznych. Wystawa ta została pomyślana jako zaczątek stałej ekspozycji plenerowej. Współorganizatorami powyższej wystawy był Zarząd Okręgu ZPAP w Gdańsku i Urząd Miejski. Komisarzami byli: mgr Jerzy Bradtke – asystent Działu Sztuki Współczesnej MNG, i Wiesław Pietrón – przedstawiciel ZPAP. Galerię udostępniono w dniu 30 kwietnia 1976 roku¹¹.

Sprawozdanie opublikowano w „Gdańskich Studiach Muzealnych” w 1978 roku, kiedy ukazało się również pierwsze wydawnictwo poświęcone Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej – przewodnik opatrzony wstępem komisarza ekspozycji, z fotografiami rzeźb i biogramami artystów (wznowiony w 1989 roku, uzupełniony o angielskie tłumaczenia tekstów)¹².

Z kolei wmurowana w północną ścianę Pałacu Opatów w Oliwie kamienna tablica pamiątkowa (fot. 3) przypomina o organizatorach i wymienia źródła finansowania przedsięwzięcia¹³. Znaczącego wsparcia udzielił wówczas Urząd Miejski w Gdańsku, a finansowania – Ministerstwo Kultury i Sztuki ze środków Funduszu Rozwoju Twórczości Plastycznej. Współpraca wielu podmiotów (urzędów, instytucji kultury, zakładów pracy, stowarzyszeń i indywidualnych osób) na wielu poziomach i różnych etapach realizacji wskazuje na wyraźnie społeczny charakter działań przy zakładaniu galerii w oliwskim parku. Ponadto jedno z dzieł – *Ptak* Ireny Zabrockiej (fot. 4) – zostało wykonane w drewnie podczas pleneru rzeźbiarskiego, który odbył się w 1974 roku

⁹ Wśród wielu istotnych w Polsce realizacji pomnikowych są stworzone przez twórców z Wybrzeża Pomnik Obrońców Wybrzeża na Westerplatte (1966, autorzy: Franciszek Duszeńko, Adam Haupt), Pomnik Ofiar Obozu Zagłady w Treblince (1964, tych samych autorów) czy Pomnik Walki i Męczeństwa na Majdanku (1969, autorzy: Wiktor Tołkin i Janusz Dembek).

¹⁰ Dokumenty archiwalne Pracowni Rzeźby Współczesnej Muzeum Narodowego w Gdańsku z lat 1972–1978.

¹¹ D. Milewska, *Działalność Muzeum Narodowego w Gdańsku w 1976 roku*, „Gdańskie Studia Muzealne” 1978, t. 2, s. 199–200.

¹² J.W. Bradtke, *Galeria Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim*, wyd. 1, Gdańsk 1978; wyd. 2, Gdańsk 1989. W tej publikacji pojawiła się błędna data otwarcia ekspozycji – 30 marca 1976 roku (s. 3) – która była później wielokrotnie powielana.

¹³ Tablica pamiątkowa została wmurowana w północną ścianę Pałacu Opatów w Oliwie w 1977 roku. Treść inskrypcji: GALERIA / WSPÓŁCZESNEJ RZEŻBY GDAŃSKIEJ / W PARKU OLIWSKIM / ZORGANIZOWANA STARANIEM / MUZEUM NARODOWEGO W GDAŃSKU / PRZY POMOCY FINANSOWEJ / FUNDUSZU ROZWOJU / TWÓRCZOŚCI PLASTYCZNEJ / I URZĘDU MIEJSKIEGO W GDAŃSKU.

3

Tablica pamiątkowa Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej. Fot. J. Szymula-Grygiel

Commemorative plaque of the Gallery of Contemporary Gdańsk Sculpture. Photo: J. Szymula-Grygiel

4

Irena Zabrocka, *Ptak* (1976, tworzywo sztuczne). Fot. R. Petrajtis. Źródło: Archiwum MNG

Irena Zabrocka, *Bird* (1976, synthetic material). Photo: R. Petrajtis. Source: MNG Archives

w oliwskim zoo¹⁴. Dzieło stało się późnej formą do wykonania autorskiej repliki w innym materiale: zdobywającym w tamtym czasie wielką popularność tworzywie sztucznym. Tę i jeszcze kilka innych rzeźb utrwalone w Zakładach Artystycznych ART w Gdańsku-Wrzeszczu, natomiast pomoc przy odlewach z brązu organizatorzy plenerowej ekspozycji uzyskali w Stoczni Marynarki Wojennej w Gdyni¹⁵. Zdecydowano, że zakupione dzieła staną się własnością Muzeum Narodowego w Gdańsku, zostaną wpisane do inwentarza muzealnego i będą objęte opieką oraz nadzorem

¹⁴ T. Rafałowski, *Artyści wśród zwierząt. Plener animalistyczny w oliwskim ZOO*, „Głos Wybrzeża”, 27–29.09.1974.

¹⁵ Dokumenty w archiwum Pracowni Rzeźby Współczesnej Muzeum Narodowego w Gdańsku z lat 1972–1978.

5 Fragment mapy sytuacyjno-wysokościowej parku Oliwskiego (1969, adnotacje z 1972). Źródło: Archiwum MNG

Detail of the site plan and elevation map of Oliwa Park (1969, annotations 1972). Source: MNG Archives

muzealnej instytucji¹⁶. Prześledzenie wszystkich wątków dotyczących powstawania parkowej galerii rzeźby pozwala stwierdzić, że większość tych działań odbyła się w ramach mecenatu państwa.

Oliwski zbiór rzeźb jest niejednorodny, cechuje go różnorodność stylistyk i form. Twórcy zastosowali różne materiały i skorzystali z różnych technik wykonania, w swoich dziełach poruszyli też całkowicie odmienne tematy¹⁷. Mimo to odnosi się wrażenie dobrego zestrojenia wszystkich form rzeźbiarskich w harmonijną kompozycję przestrzenną, na co niewątpliwie wpływ miało przemysłane wtopienie dzieł w pejzaż parku Oliwskiego. O lokalizacjach decydowali sami twórcy, którzy konsultowali swoje wybory z organizatorami ekspozycji, a także z decydentami (wyjątek stanowi praca Mariana Wnuka, już nieżyjącego w momencie konstituowania się galerii)¹⁸. Zachowała się mapa sytuacyjno-wysokościowa parku w skali 1 : 500, sporządzona w 1969 roku przez geodetów ze Spółdzielni Pracy Inżynierów Geodetów w Gdańsku, z naniesionymi przewidywanymi miejscami usytuowania rzeźb (fot. 5). Dokument opatrzony ręcznymi adnotacjami oraz pieczęciami potwierdzającymi uzyskanie ówczesnie wymaganych zgód poświadcza, że większość z zakładanych pierwotnie lokalizacji została później uwzględniona. Na mapie widnieją pieczęć wojewódzkiego

¹⁶ Spis muzealiów: *Księga inwentarzowa muzealiów artystycznych. Muzeum Narodowe Gdańsk*. DSW [Dział Sztuki Współczesnej] *Pracownia Rzeźby*, wpisy z lat 1973–1977, poz. 31–35, 38, 40–47, 62–65, 70. Karty katalogu naukowego muzealiów artystycznych i artystyczno-historycznych – karta dzieła Mariana Wnuka z 1976 roku oraz wpisy z 1977 roku.

¹⁷ J. Szymula-Grygiel, *Rzeźba twórców gdańskiej ASP w zbiorach Muzeum Narodowego w Gdańsku [w:] 75 lat Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku*, red. A. Polańska, M. Scharmach, M. Wrona, Gdańsk 2020, s. 104–107.

¹⁸ *Marian Wnuk 1906–1967*, red. A. Wrońska, Warszawa 1996, s. 116, 166.

6
7

Zabytkowy park Oliwski.
Stan obecny.
Fot. J. Szymula-Grygiel

Historic Oliwa Park.
Present condition.
Photo: J. Szymula-Grygiel

7

8

Otwarcie ekspozycji plenerowej w parku Oliwskim 30 kwietnia 1976 roku. Fot. R. Petrajtis. Źródło: Archiwum MNG

a) Na pierwszym planie *Kosynierom Gdyni* Zbigniewa Zabrockiego (1973, brąz)

b) Anna Pietrowiec, *Przedwiośnie* (1973, brąz)

c) Zygfryd Korpalski, *Kształtowanie – Narodziny Wenus* (1974, tworzywo sztuczne)

Opening of the open-air exhibition in Oliwa Park on 30 April 1976.

Photo: R. Petrajtis. Source: MNG Archives

a) In the foreground, Zbigniew Zabrocki's *In honour of Gdynia's Scythemen* (1973, bronze)

b) Anna Pietrowiec, *Early Spring* (1973, bronze)

c) Zygfryd Korpalski, *Formation – Birth of Venus* (1974, synthetic materials)

konserwatora zabytków oraz notatka: „Uzgodniono ze stanowiska konserwatorskiego. 8 XII 72”. Uzyskanie formalnej akceptacji było konieczne ze względu na zabytkowy, historyczny charakter parku, który stanowi część kompleksu pocysterskiego. Kształtowany na przestrzeni wieków park zachował unikatowy układ przestrzenny z częścią o regularnie uformowanej roślinności, z kanałami i stawami, wobec czego współczesne rzeźby postanowiono umiejscowić w krajobrazowej części założenia, utworzonej w XIX wieku w stylu angielskim (fot. 6 i 7). Nowy szlak rzeźb stał się dostępny także dla okazjonalnych spacerowiczów, ale przede wszystkim dla mieszkańców dzielnicy Oliwa, codziennie przemierzających główne ścieżki parku. Odpowiadało to ideom przyświecającym w ówczesnych latach inicjatorom podobnych galerii, by sztuka stawała się bardziej dostępna, była na wyciągnięcie ręki. Ofertę kierowano do każdego odbiorcy, który znajdzie się w pobliżu dzieła sztuki. Budziła różne reakcje, ale za sprawą pojawienia się w powszechnie uczęszczanej przestrzeni prowokowała widza do własnych odczuć i refleksji. Chodziło ponadto o oswojenie go ze sztuką współczesną, niełatwą w odbiorze, lecz najwyższej próby – twórcami rzeźb byli uznani artyści, znakomici rzeźbiarze, aktywnie uczestniczący w ogólnopolskich i międzynarodowych wystawach, plenerach i sympozjach, nazwiska znane z istotnych realizacji, obecne w wielu publikacjach dotyczących rzeźby współczesnej.

9

Czesław Ciesielski, *Ekstremum* (1974, blacha i pręty stalowe). Fot. R. Petrajtis. Źródło: Archiwum MNG

Czesław Ciesielski, *Ekstremum* (1974, sheet metal and steel rods). Photo: R. Petrajtis. Source: MNG Archives

9

Data otwarcia galerii 30 kwietnia w 1976 roku jest nieprzypadkowa – stanowi kolejny element peerelowskiej rzeczywistości, uznano bowiem, że ekspozycja musi zostać udostępniona publiczności przed świętem ludzi pracy, czyli przed 1 maja. Archiwalne zdjęcia ujawniają, że tego dnia w parku Oliwskim znalazło się wiele osób (fot. 8). Odbiorców mogła zaskoczyć w większości nowoczesna forma dzieł, a w kilku wypadkach – także materiały, które posłużyły do utrwalenia rzeźb. Użycie przez artystów tworzyw dotychczas niestosowanych w rzeźbie plenerowej, takich jak blacha stalowa, drut czy tworzywo sztuczne, stanowiło wyraz nowoczesnego spojrzenia na rzeźbę (fot. 9). Andrzej Osęka pisał: „W połowie lat sześćdziesiątych, na wystawach, potem na ulicach i placach miejskich pojawiły się rzeźby z metalowych blach, belek, prętów”¹⁹. Autor wskazał na rolę I Biennale Form Przestrzennych w Elblągu jako źródła późniejszej ogólnopolskiej tendencji organizowania sympozjów, plenerów i tym podobnych inicjatyw oraz współpracy przemysłu z artystami, czego efektem było aranżowanie przestrzeni publicznej zgodnie z duchem nowoczesnej myśli technicznej. Działania te można postrzegać jako wcielenie w życie idei i postulatów awangardy konstruktywistycznej²⁰.

W oliwskiej galerii plenerowej niewątpliwie zaskakujące było ulokowanie jednego z dzieł w stawie. W tak niecodzienny sposób eksponowano rzeźbę *Kształtowanie – Narodziny Wenus* Zygryda Korpalskiego, która na dodatek obracała się poruszana przez wiatr. Dzięki zastosowaniu przez artystę tworzywa sztucznego forma była lekka, więc mogła swobodnie pływać i wirować na stawie (fot. 8c). W późniejszym czasie w wodzie umieszczono jeszcze jedną rzeźbę, z tym że w sposób trwały – *Żagle* Adama Smolany wykonane z blachy stalowej²¹.

¹⁹ A. Osęka, *Przemiany formy* [w:] A. Osęka, W. Skrodzki, *Współczesna rzeźba polska*, op. cit., s. 11.

²⁰ Ibidem.

²¹ *Adam Smolana 1921–1987* [katalog wystawy w Państwowej Galerii Sztuki w Sopocie, 6.10–3.12.2017], Sopot 2017, s. 102. Wcześniej artysta stworzył już podobną rzeźbę pod takim samym tytułem. W 1968 roku wykonał ją podczas I Biennale Rzeźby w Metalu w Warszawie na Woli.

10
a
b
Janina Stefanowicz-Schmidt, *Niobe* (1973–1974, brąz) (a) oraz tabliczka z informacją o obiekcie (b). Stan obecny. Fot. J. Szymula-Grygiel

Janina Stefanowicz-Schmidt, *Niobe* (1973–1974, brąz) (a) and plaque with information about the object (b). Present condition. Photo: J. Szymula-Grygiel

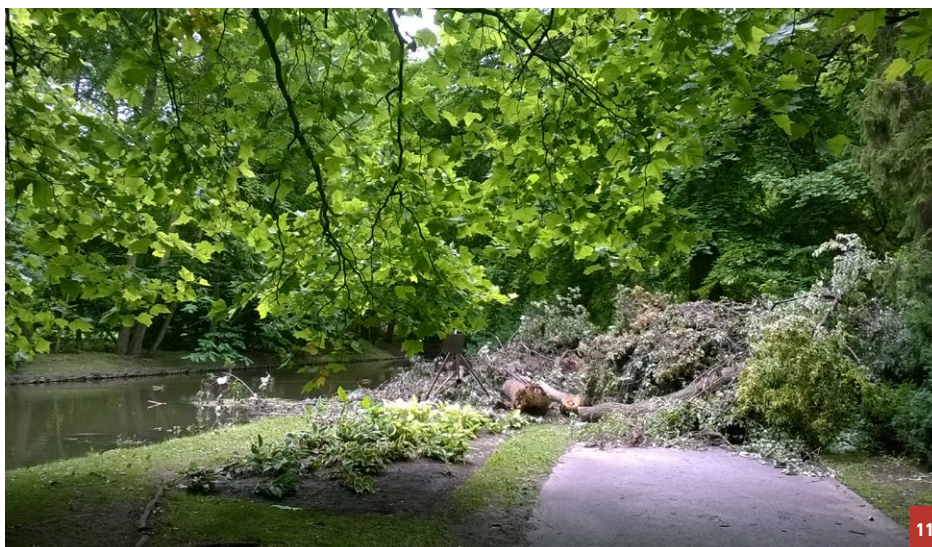
Nie sposób przybliżyć sylwetki wszystkich twórców rzeźb w oliwskiej galerii. Warto jednak nadmienić, że są wśród nich dwa nazwiska szczególnie zasłużonych rzeźbiarzy i profesorów (zarówno dla rozwoju rzeźby jako dyscypliny nauczanej w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Gdańsku, jak i dla rzeźby polskiej w ogóle) – Mariana Wnuka i Stanisława Horno-Popławskiego. Ich dzieła powstały wcześniej niż pozostałe rzeźby z galerii, bo w połowie lat 50. XX wieku²². Oprócz wcześniej wymienionych autorami rzeźb umieszczonych w parku w Oliwie byli: Alfred Wiśniewski, Adam Smolana, Albert Zalewski, Anna Pietrowiec, Janina Stefanowicz-Schmidt, Romuald Frejer, Sławoj Ostrowski, Czesław Ciesielski, Zygmunt Kępski, Zygfryd Korpalski, Irena Lorocho, Wiesław Pietroń, Irena Zabrocka i Zbigniew Zabrocki. Prace przeznaczone do parku wykonali także Swietłana Zerling i Henryk Lula, jednak ostatecznie nie zostały one włączone do ekspozycji plenerowej.

Dewastacja i konserwacja rzeźb

Lata ekspozycji w plenerze odcisnęły na rzeźbach swoje piętno. Wystawione na działanie warunków atmosferycznych, a co gorsza – niestety – niszczone przez wandalów dzieła coraz bardziej domagały się renowacji. Zgromadzenie środków na działania naprawcze nie było łatwym zadaniem, jednak w 2021 roku, dzięki dotacji z Urzędu Miejskiego w Gdańsku, udało się dokonać konserwacji 9 z 16 plenerowych rzeźb (prace trwały od czerwca do listopada). Pozostałych 7 obiektów zostało odrestaurowanych w 2022 roku²³. Konserwacji i restauracji 12 dzieł podjęła się pracownia Andrzeja Karolewicz, natomiast 4 obiekty zostały odrestaurowane przez konserwatorkę Marię Próchniewską

²² Rzeźba Mariana Wnuka jest wzmiankowana w: *Marian Wnuk 1906–1967*, op. cit., s. 116, 166. *Tors* Stanisława Horno-Popławskiego został zakupiony do Muzeum Narodowego w Gdańsku w 1973 roku i przekuty w granicie w 1976 roku. Fotografie rzeźby z 1956 roku opublikowano w: D. Grubba, *Stanisław Horno-Popławski. Droga sztuki – sztuka drogi* [katalog wystawy w Państwowej Galerii Sztuki w Sopocie, 2–30.07.2002], Sopot 2002, s. 79.

²³ Muzeum Narodowe w Gdańsku, *Konserwacja rzeźb w Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim*, tinyurl.com/ykhsrhtu, dostęp: 11.02.2024.

11 Powalone podczas burzy drzewa w parku Oliwskim, lipiec 2016. Fot. J. Szymula-Grygiel

Trees uprooted during a storm in Oliwa Park, July 2016. Photo: J. Szymula-Grygiel

12 Akcja wyciągania z potoku *Żagli* Adama Smolana, sierpień 2016. Fot. J. Szymula-Grygiel

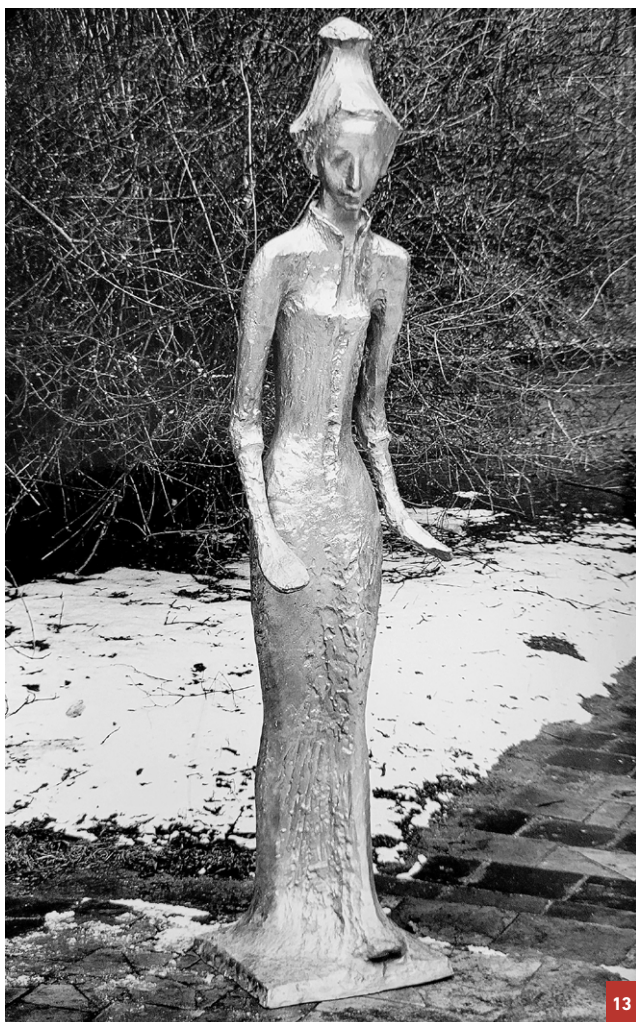
Pulling Adam Smolana's *Sails* out of the stream, August 2016. Photo: J. Szymula-Grygiel

i Katarzynę Daniel²⁴. Tabliczki z inskrypcjami w formie niewielkich wolno stojących postumentów z betonu, zgodnie z zaleceniem gdańskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków, zostały umieszczone przy alejkach i ścieżkach, niekiedy w pewnym oddaleniu od samych rzeźb (fot. 10). Miało to zapobiec gremialnemu wchodzeniu widzów na trawniki i niszczeniu roślinności, wśród której znajdują się obiekty rzeźbiarskie, co niestety często się zdarzało.

Warto przytoczyć niektóre historie rzeźb z czasu istnienia galerii. Kilka prac zmieniło pierwotną lokalizację, między innymi obie rzeźby początkowo usytuowane w wodzie. Pływająca *Wenus* została definitywnie wyciągnięta ze stawu w listopadzie 2013 roku, po tym jak zaczęła się przechylać i tonąć z powodu nieuszczelności formy z tworzywa. Natomiast metalowe *Żagle*, umocowane dość prowizorycznie na stojaku do flag, przetrwały w ten sposób bez mała 40 lat, aż do momentu, gdy podczas silnej burzy dwa drzewa spadły na nie i wbiły je w muł. Rzeźba utkwiała w dnie potoku, konieczna była interwencja straży pożarnej. Do wyciągnięcia dzieła z wody użyto napędzanej mechanicznie wyciągarki, niezbędna okazała się także pomoc nurków (fot. 11 i 12).

Prace wykonane z metalu były dewastowane na różne sposoby. Rzeźba *Przedwiośnie* utraciła element wyobrażający gałązkę w formie wianka, wyginano i odrywano pręty kompozycji

²⁴ Dokumentacja konserwatorska projektu konserwacji i rewitalizacji rzeźb Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim z lat 2021–2022, w archiwum Działu Konserwacji Muzeum Narodowego w Gdańsku.

13

Alfred Wiśniewski, *Bogini trawy* (1977, brąz). Rzeźba została skradziona w latach 90. XX wieku. Fot. R. Petrajtis. Źródło: Archiwum MNG

Alfred Wiśniewski, *Goddess of Grass* (1977, bronze). The sculpture was stolen in the 1990s. Photo: R. Petrajtis. Source: MNG Archives

14

Albert Zalewski, *Pokusa* (1974, brąz). Rzeźbę spotkał podobny los co *Boginię trawy*. Fot. R. Petrajtis. Źródło: Archiwum MNG

Albert Zalewski, *Temptation* (1974, bronze). The sculpture suffered a similar fate to *Goddess of Grass*. Photo: R. Petrajtis. Source: MNG Archives

konstruktywistycznej *Ekstremum*, a rzeźba upamiętniająca gdyńskich kosynierów została nadpiłowana. Najdrastycznie potraktowano dwa dzieła umieszczone przy brzegach stawu – *Boginię trawy* (il. 13) oraz *Pokusę* (il. 14) w latach 90. XX wieku skradli poszukiwacze złomu. Wielokrotnie ucierpiała też *Ławica*, której metalowe elementy sukcesywnie wrywano. Na szczęście je porzucano, dzięki czemu konserwacja rzeźby, połączona z konieczną rekonstrukcją kilku elementów, była łatwiejsza²⁵.

Na informacje o kradzieżach i dewastacjach specyficznie zareagowała Irena Loroch, która swoją rzeźbę z brązu *Odpoczynek* pokryła warstwą farby zwanej srebrzanką. Podczas niedawnych działań konserwatorskich przeprowadzono konsultacje, czy zostawić tę autorską ingerencję w dzieło. Zdecydowano, że na razie malarska patyna pozostanie na powierzchni figur.

Większość interwencji konserwatorskich polegała na oczyszczaniu obiektów z zabrudzeń biologicznych i innych powierzchniowych. W przypadku form z tworzywa sztucznego uzupełniono i wzmocniono laminat. Dwie rzeźby przeniesiono w nieco inne miejsce – niemal całkowicie zasłoniętą przez gałęzie rzeźbę *Ptak* oraz *Niobe*, która oprócz tego, że została przysłonięta przez drzewo, zaczęła osiadać w gruncie. Obie prace zdecydowanie zyskały na przenosinach i teraz

²⁵ A. Karolewicz, *Prace konserwatorskie rzeźb wchodzących w skład plenerowej Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim im. Adama Mickiewicza*, Gdańsk 2021 [komputeropis], w archiwum Działu Konserwacji Muzeum Narodowego w Gdańsku.

15

16

17

15 Zdzisław Koseda, *Ławica* (1974, blacha stalowa). Stan obecny. Fot. J. Szymula-Grygiel

Zdzisław Koseda, Shoal (1974, steel sheet). Present condition. Photo: J. Szymula-Grygiel

16 *Ławica* była sukcesywnie niszczona przez wandalów. Fot. A. Karolewicz

Shoal was gradually destroyed by vandals. Photo: A. Karolewicz

17 *Ławica* w trakcie konserwacji. Fot. A. Karolewicz

Shoal undergoing conservation. Photo: A. Karolewicz

bardziej intrygują spacerujących. Przechodnie często się przy nich zatrzymują i chętnie robią im zdjęcia.

W trakcie przeprowadzanej konserwacji zdecydowano o objęciu prac z Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej stałą opieką konserwatorską. Został już wdrożony program prewencyjny. W jego ramach jest monitorowany stan obiektów, ustalono też harmonogram prac interwencyjnych (fot. 15–17).

Badania nad galerią plenerową

Od kilku lat Galeria Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w parku w Oliwie jest objęta badaniami w ramach specjalnego projektu. Istotny aspekt tych badań to spojrzenie na tę plenerową galerię rzeźby z różnych punktów widzenia. Zaczęto od scharakteryzowania samego zbioru obiektów, kolejnym krokiem jest przygotowanie monografii, która przybliży historię powstania ekspozycji w parku w Oliwie na tle podobnych założeń swoich czasów, czyli jako zjawiska artystycznego lat 70. XX wieku w Polsce.

18

Muzealne przewodniki po Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w parku Oliwskim z lat 1978, 1989 i 2022.
Fot. J. Szymula-Grygiel

Museum guidebooks to the Gallery of Contemporary Gdańsk Sculpture in Oliwa Park from 1978, 1989 and 2022.
Photo: J. Szymula-Grygiel

19

Ptaka Ireny Zabrockiej po niedawnej renowacji.
Fot. J. Szymula-Grygiel

Irena Zabrocki's *Bird* after recent restoration work.
Photo: J. Szymula-Grygiel

Wkrótce po ukończeniu konserwacji dzieł z galerii plenerowej Muzeum Narodowe w Gdańsku rozpoczęło działania promocyjne i edukacyjne²⁶. Galeria Współczesnej Rzeźby Gdańskiej ma swoją zakładkę na stronie internetowej muzeum, a w 2022 roku został wydany *Spacerownik po Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim* (który doczekał się już drugiego wydania), proponujący trasę zwiedzania galerii rzeźb²⁷ (fot. 18). Szlakiem rzeźb w parku organizowane są spacer, które cieszą się sporym zainteresowaniem. Ponadto ukazało się kilka artykułów zapowiadających i polecających takie spacer. Publikacja jednego z takich tekstów wzbudziła nawet ożywioną dyskusję czytelników na temat tego, czy parkowe rzeźby powinny wrócić w pierwotne lokalizacje²⁸.

²⁶ Muzeum Narodowe w Gdańsku, *Galeria Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim*, tinyurl.com/mt6yy867, dostęp: 11.02.2024.

²⁷ K. Glazer, A. Zagrobelny, *Spacerownik po Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim*, wyd. 1, Gdańsk 2022; wyd. 2, Gdańsk 2023.

²⁸ M. Raczek, *Wybierz się na spacer po parku Oliwskim szlakiem rzeźb współczesnych*, tinyurl.com/yfkk277s, dostęp: 11.02.2024; G. Pewińska-Jaśniewicz, *Dramatyczna historia rzeźb w Parku Oliwskim*, tinyurl.com/3dw3ucrs, dostęp: 11.02.2024.

Namacalnym dowodem na poparcie tezy, że zainteresowanie sztuką w otaczającej nas przestrzeni znacząco wzrosło w ostatnich latach, jest cenna inicjatywa Centrum Sztuki Współczesnej Łaźnia w Gdańsku. Tam powołano projekt GAPS (Gdańsk, Artyści, Przestrzeń, Sztuka), do którego zostali zaproszeni badacze zagadnień związanych ze sztuką w lokalnej przestrzeni zewnętrznej. Jak napisano na stronie projektu, „GAPS zajmuje się inwentaryzacją, dokumentacją, opisem i prezentacją obiektów o znamionach sztuki, które można znaleźć w przestrzeni publicznej Miasta Gdańska”²⁹. W ramach tego projektu zostały również opisane obiekty znajdujące się w plenerowej galerii rzeźby w parku Oliwskim, wraz z usytuowaniem ich na mapie Gdańska³⁰. Na stronie GAPS są zamieszczone fotografie rzeźb obrazujące ich stan sprzed dokonanej ostatnio renowacji³¹ (fot. 19).

Podsumowanie

Dla instytucji muzealnej opiekującej się rzeźbami w plenerze sprawowanie właściwego nadzoru nad zgromadzonymi obiektami stanowi z pewnością wyzwanie. Zarówno dokonana w ostatnich latach konserwacja dzieł, jak i podjęte działania promocyjne i edukacyjne spowodowały istotny wzrost zainteresowania galerią rzeźb w parku w Oliwie. Zbliżający się jubileusz pięćdziesięciolecia istnienia tej galerii plenerowej skłania do pewnych podsumowań. Jednocześnie może stanowić dobry impuls do dalszego budowania marki Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej jako znakomitego przykładu sztuki plenerowej swoich czasów.

mgr Joanna Szymula-Grygiel

Historyczka sztuki. Studiowała na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Ukończyła też studia podyplomowe italinistyczne na Uniwersytecie Gdańskim. Od 2001 roku pracuje w Muzeum Narodowym w Gdańsku, w Oddziale Sztuki Nowoczesnej w Pałacu Opatów w Oliwie. Opiekuje się muzealną kolekcją współczesnej ceramiki i rzeźby, w tym Galerią Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w parku Oliwskim. Zajmuje się problematyką rzeźby (przede wszystkim współczesnej, ale też średniowiecznej). Jest kuratorką wystaw promujących ceramikę unikatową. Pisze teksty poświęcone zagadnieniom współczesnej ceramiki oraz rzeźby. Obecnie przygotowuje monografię plenerowej galerii rzeźby w parku Oliwskim. Została redaktorką merytoryczną projektu GAPS, który bada sztukę w przestrzeni publicznej Gdańska. Interesuje się street artem i wszelkimi przejawami sztuki w przestrzeni zewnętrznej. Jest miłośniczką kultury Italii.

Joanna Szymula-Grygiel, MA

Art historian. She studied at the Catholic University of Lublin. She also completed postgraduate studies in Italian at the University of Gdańsk. Since 2001, she has been employed at the National Museum in Gdańsk, in the Department of Modern Art located in the Abbots' Palace in Oliwa. Her responsibilities include curating the museum's collection of contemporary ceramics and sculpture, which includes the Gallery of Contemporary Gdańsk Sculpture in Oliwa Park. Her research encompasses sculpture, with a particular focus on contemporary works, but also on medieval art. She is a curator of exhibitions promoting unique ceramics. She also writes on contemporary ceramics and sculpture. She is currently preparing a monograph on the open-air sculpture gallery in Oliwa Park. Furthermore, she is the content editor of the GAPS project, which investigates art in the public space of Gdańsk. She is interested in street art and all manifestations of art in outdoor spaces. She is also a fervent admirer of Italian culture.

Bibliografia

Źródła niepublikowane

Dokumentacja konserwatorska projektu konserwacji i rewitalizacji rzeźb Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim z lat 2021–2022, w archiwum Działu Konserwacji Muzeum Narodowego w Gdańsku.

Dokumenty w archiwum Pracowni Rzeźby Współczesnej Muzeum Narodowego w Gdańsku z lat 1972–1978.

Karolewicz Andrzej, *Prace konserwatorskie rzeźb wchodzących w skład plenerowej Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim im. Adama Mickiewicza*, Gdańsk 2021 [komputeropis], w archiwum Działu Konserwacji Muzeum Narodowego w Gdańsku.

²⁹ GAPS, *Czym jest GAPS?*, tinyurl.com/42vcjz2y, dostęp: 11.02.2024.

³⁰ A. Zagrobelny, *Szlakiem Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej*, tinyurl.com/442ujpmt, dostęp: 11.02.2024.

³¹ Ibidem.

Karty katalogu naukowego muzealiów artystycznych i artystyczno-historycznych (inwentarza muzealnego) – karta dzieła Mariana Wnuka z 1976 roku oraz wpisy z 1977 roku.

Mapa sytuacyjno-wysokościowa parku, 1 : 500, Spółdzielnia Pracy Inżynierów Geodetów w Gdańsku, Gdańsk 1969.

Spis muzealiów: *Księga inwentarzowa muzealiów artystycznych. Muzeum Narodowe Gdańsk. DSW [Dział Sztuki Współczesnej] Pracownia Rzeźby*, wpisy z lat 1973–1977, poz. 31–35, 38, 40–47, 62–65, 70.

Źródła internetowe

GAPS, *Czym jest GAPS?*, tinyurl.com/4zvcjzzy, dostęp: 11.02.2024.

Muzeum Narodowe w Gdańsku, *Galeria Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim*, tinyurl.com/mt6yy867, dostęp: 11.02.2024.

Muzeum Narodowe w Gdańsku, *Konserwacja rzeźb w Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim*, tinyurl.com/ykhsrhtu, dostęp: 11.02.2024.

Pewińska-Jaśniewicz Gabriela, *Dramatyczna historia rzeźb w Parku Oliwskim*, tinyurl.com/3dw3ucrs, dostęp: 11.02.2024.

Raczek Magdalena, *Wybierz się na spacer po parku Oliwskim szlakiem rzeźb współczesnych*, tinyurl.com/yfkk277s, dostęp: 11.02.2024.

Zagrobelny Andrzej, *Szlakiem Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej*, tinyurl.com/442ujpmt, dostęp: 11.02.2024.

Opracowania, artykuły, katalogi

Adam Smolana 1921–1987 [katalog wystawy w Państwowej Galerii Sztuki w Sopocie, 6.10–03.12.2017], Sopot 2017.

Bradtke Jerzy W., *Galeria Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim*, wyd. 1, Gdańsk 1978; wyd. 2, Gdańsk 1989.

Glazer Kamila, Zagrobelny Andrzej, *Spacerownik po Galerii Współczesnej Rzeźby Gdańskiej w Parku Oliwskim*, wyd. 1, Gdańsk 2022; wyd. 2, Gdańsk 2023.

Górecka-Petrajtis Krystyna, *Działalność Muzeum Narodowego w Gdańsku w roku 1977*, „Gdańskie Studia Muzealne” 1981, t. 3.

Grubba Dorota, Stanisław Horno-Popławski. *Droga sztuki – sztuka drogi* [katalog wystawy w Państwowej Galerii Sztuki w Sopocie, 2–30.07.2002], Sopot 2002.

Grzesiuk-Olszewska Irena, *Plenery rzeźbiarskie i dekoracje miast – program i rzeczywistość*, „Rzeźba Polska” 1987, t. 2.

Kotula Adam, Krakowski Piotr, *Rzeźba współczesna*, Warszawa 1985.

Leśniewska Anna Maria, *Nowe miejsce rzeźby w sztuce polskiej lat 60. XX wieku jako wyraz przemian w sztuce przestrzeni*, Warszawa 2015.

Marian Wnuk 1906–1967, red. Anna Wrońska, Warszawa 1996.

Milewska Danuta, *Działalność Muzeum Narodowego w Gdańsku w 1976 roku*, „Gdańskie Studia Muzealne” 1978, t. 2.

Muszyńska Ewa, *Sprawozdanie z działalności Muzeum Narodowego w Gdańsku w roku 1978*, „Gdańskie Studia Muzealne” 1981, t. 3.

Olszewski Andrzej K., *Dzieje sztuki polskiej 1890–1980 w zarysie*, Warszawa 1988.

Oseka Andrzej, Skrodzki Wojciech, *Współczesna rzeźba polska*, Warszawa 1977.

Przała Jan, *Sprawozdanie z działalności Muzeum Narodowego w Gdańsku w r. 1975*, „Gdańskie Studia Muzealne” 1976, t. 1.

Rafałowski Tadeusz, *Artyści wśród zwierząt. Plener animalistyczny w oliwskim ZOO*, „Głos Wybrzeża”, 27–29.09.1974.

Szymula-Grygiel Joanna, *Rzeźba twórców gdańskiej ASP w zbiorach Muzeum Narodowego w Gdańsku [w:] 75 lat Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku*, red. Anna Polańska, Monika Scharmach, Mariusz Wrona, Gdańsk 2020.